

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘE DE DOUA ORI PE LUNA.

REDACTORI.

pentru partea literară

V. G. Morțun

N. 17. an. IV.

pentru partea științifică

I. Nădejde

Iași 1885.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Origină familiei, proprietății private și a statului

In legătură cu cercetările lui Lewis H. Morgan de *Friedrich Engels*.

Capitulele următoare formează într-o cit-va îndeplinirea unei însărcinări. Chiar Karl Marx, își pusese de gînd să expue rezultatele cercetărilor lui Morgan în legătură cu urmările cercetărilor sale—până la un punct trebuie să zic ale noastre—istorice materialiste și prin această să facă lămurită însemnătatea lor. Morgan descoperise în felul său din nou în America înțelesul materialist al istoriei, descoperire făcută de Marx cu patru-zeci de ani mai înainte, și fusese dus de cercetările sale în privința Barbăriei și a Civilizației la același rezultat ca și Marx. Și după cum „Capitalul“ a fost trecut sub tăcere, dar copiat cu îndărătnicie de economiștii de breaslă din Germania, tocmai așa s'au purtat cu „Ancient society“* a lui Morgan capii științei „preistorice“ în Anglita. Lucrarea mea poate înlocui numai în mică parte pe aceea

* Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through barbarism, to civilisation. By Lewis H. Morgan, London, Macmillan et Co., 1877. Cartea a fost tipărită în America și este foarte greu de aflat în Londra. Autorul a murit sînt cîțiva ani.

ce nu fu dat prietenului meu mort sa o facă. Totu-și am în extractele lui din Morgan însemnări critice, pe cari le tipăresc aici unde le vine locul.

După conceputul materialist al istoriei momentul hotărîtoriu în istorie iese de două feluri. Pe de o parte producerea de lucruri trebuitoare pentru a trăi: lucruri pentru hrană, îmbrăcat, locuit și uneltele trebuitoare pentru îndeplinirea acestor scopuri, pe de altă parte producerea oamenilor înșiși, reproducerea speciei. Instituțiile sociale sub cari viețuiesc oamenii dintr'o perioadă istorică anumită și dintr'o țară anumită, sînt hotărîte prin amîndouă feliurile de producere: prin treapta de dezvoltare a muncii pe de o parte și pe de alta prin familie. Cu cît mai puțin dezvoltată iese munca, cu cît iese mai mărginită cîtimea produselor iese cu atîta se arată mai predominantă organizația socială de cîtră legătura sexuală. Sub această organizare a societății întemeiată pe legătura sexuală se dezvoltă productivitatea muncii din ce în ce: cu dînsa împreună proprietatea privată și schimbul, deosebirile de avere, întrebuintarea puterii de muncă a altora și din această pricină temelia antagonismelor de clase, elemente nouă sociale cari timp de sute de ani se silesc a potrivi organizarea socială veche cu împrejurările cele nouă, până ce în sfîrșit nepotrivirea între dînsese aduce o răsturnare complectă. Societatea veche întemeiată pe legături de înrudire se desface lovindu-se cu clasele sociale dezvoltate din nou; în locul iese la iveală o societate concentrată în Stat ale cărui unități subordonate nu mai sînt asociații după înrudire, ci asociații după localitate, o societate în care organizarea familiei iese în totul stăpînită de organizarea proprietății și în care se dezvoltă slobode acele antagonisme și lupte de clase cari alcătuesc cuprinsul istoriei *scrise* de până acuma.

Meritul cel mare al lui Morgan iese că a descoperit și reconstruit temelia, liniile de cîpitanie ale acestei temelii preistorice a istoriei noastre scrise, că a aflat în grupele de la Indieni din America de Nord întemeiate pe înrudire, cheea care deschide

tainele neînțelese până acuma ale istoriei primitive a Grecilor, Romanilor și Germanilor. Scrierea lui nu-i lucru de o zi. La patruzeci de ani s'a luptat cu materialul, până ce l'a stăpînit cu desăvîrșire. Dar și cartea lui ieste una din cele puține cari fac epocă în veacul nostru.

În cele ce urmează va putea cetitorul deosebi cu ușurință, la părțile de căpitenie ce ieste luat de la Morgan și ce am pus de la mine. În părțile istorice despre Grecia și Roma nu m'am mărginit la pildele lui Morgan, ci am adaus ce mi-a fost la cunoștință. Părțile despre Celți și Germani mai în totul sînt de mine, Morgan în această privință avea numai izvoare de a doua mină și pentru Germani—afară de pe Tacitus—numai falsificările rele liberale ale D-lui Freeman. Considerațiile economice, cari la Morgan ierau îndestulătoare pentru scopul său, iear pentru mine foarte slabe, le am lucrat din nou. Și în sfîrșit pentru toate închierile, la cari nu citez anume pe Morgan, sînt numai ieu răspunzătorii. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Trepte preistorice de cultură

Morgan ieste cel di'ntăiu care cunoscînd faptele a încercat să clasifice preistoria omenească; până cînd un material mai bogat nu ne va sili să facem schimbări, clasificarea lui va rămănea neatînsă.

Din cele trei epoce de căpetenie: Selbătăciea, Bărbăriea, Civilizația îl interesază firește numai cele două di'ntăiu și trecerea la a treia. Pe fie-care din cele două despre cari vorbește le împarte în cite trei trepte: de jos, mijlocie și de sus, după progresele făcute în fie-care din iele în producerea celor trebuitoare pentru traiu; căci, zice: „ghibăciea în această producere ieste hotărîtoare pentru gradul de superioritate al omului și pentru stăpînirea asupra naturii; din toate ființele numai omul și-a căpătat stăpînire aproape fără margină asupra producerei hranei. Toate epocile cele mari de progres cad împreună, mai mult ori mai puțin de a dreptul, cu epocile îmmulțirii izvoarelor de traiu.“ Desvoltarea familiei merge alături, dar nu dă caractere așa de bătătoare la ochi pentru despărțirea perioadelor.

1. Selbătăciea.

1. *Treapta de jos*—Copilăria neamului omenesc, care trăind cel puțin în parte pe copaci, căci numai așa înțelegem cum de a putut scăpa de fiarele cele mai puternice, ieră încă în patria sa primitivă, în pădurile tropicale ori din apropiere de acestea. Poame, nuci, rădăcini îi slujeau spre hrană; formarea limbei articulate s'a întâmplat în acest timp. Din toate popoarele, cari ni s'au făcut cunoscute în timpul perioadei istorice, nici unul nu măi ieră pe această treaptă. Deși a trebuit ca oamenii să trăească cu această cultură mulțime de mi de ani, totu-și nu o putem cunoaște din mărturii de a dreptul; dar o dată ce admitem că omul s'a făcut di'ntr'un feliu de momițe, trebuie să admitem și această fază mijlocitoare.

2. *Treapta mijlocie*—Începe cu întrebuințarea peștelui (aice socotim noi și racii, scoicăriile și alte animale de apă) pentru hrană și cu întrebuințarea focului. Amîndouă progresele sînt legate între dinsele, căci peștele nu poate fi cum se cade de folositoriu de cît prin ajutoriul focului. Cu această hrană s'au făcut oamenii neatirnați de climă; înnaintînd de alungul termurilor mărei și de a lungul riuirilor, putură să se răsîndească aproape pe tot pămîntul deși selbăteci. Unelte de piatră, nelustruite și numai cioplite, așa numitele unelte palaiolitice, cari au fost întrebuințate numai ori aproape numai în această perioadă, dovedesc aceste emigrații prin aflarea lor pe toate continentele. Zonele ocupate din nou, îmboldirea de a născoci, precum și cunoașterea focului (pe care-l produceau prin frecare) dădeau mijloace nouă de hrană; ast-feliu rădăcini și tuberele făinoase, coapte în spuză ori în gropi înfierbîntate; de asemenea vînat, care după născocirea celor mai vechi arme, măciuca și lance, se întîmplă din cînd în cînd. Popoare numai vînătoare, cum sînt prin cărți, adecă popoare cari să trăească numai din vînătoare, n'au existat nici o dată; pentru asemenea vieată vînatul ieste prea neasigurat. Din pricina nesigurăței hranei se pare că pe această treaptă s'a început antropogia, care de acolea înnainte s'a păstrat vreme îndelungată. Australienii și mulți Polinezieni stau și astă-zi pe această treaptă de mijloc a selbătăciei.

3. *Treapta de sus*—Începe cu născocirea arcului și a săgeței, prin care vînatul începe a fi hrană regulată, vînătorea un feliu de muncă obișnuită. Are, coardă și săgeată formează o uneltă foarte complicată, a căriea născocire presupune esperiență îndelung adunată și minte agerită, așa dar tot o dată și cunoașterea multor alte născociri. Dacă asemănăm popoarele, cari cunosc areul și săgeata, dar nu cunosc încă meșteșugul olăriei (de

la care începe Morgan trecerea la Bărbărie), vedem în adevăr în-
ceputuri de aşezări în sate, oare-care stăpînire asupra producerei
mijloacelor de hrană, vase şi unelte de lemn, împletitul (cu mîna
fără stative) cu coajă ori cu papura, unelte de piatră lustruite
(neolitice). Mai adesea prin ajutoriul focului şi a seurei de pi-
eatră au reuşit a face lunturi di'ntr'un lemn scobit şi ici colò chiar
scînduri şi grinzi pentru case. Toate aceste progrese se aflau de
pildă la Indieni din nordvestul Americii, cari cunoşteau arcul şi
săgeata, dar nu aflaseră încă olăria. Pentru selbătăcie a fost ar-
cul şi săgeata, ceea ce ieră pentru bărbărie sabia de fier şi puşca
pentru civilizaţie: arma hotăritoare.

2. Bărbăria

1. *Treapta de jos*: Incepe de la născocirea olăriei. Se poate
dovedi că aceasta s'a aflat în multe locuri şi probabil pretutinde-
nea cu prilejul că ungeau cu lut vasele de lemn, ori împletite, pen-
tru a putea să le puie la foc; prin experienţă atlară în curînd, că lu-
tul singur fără de vasul năuntric poate face aceea-şi slujbă.

Până aicea ne-a fost cu putînţă a privi mersul desvoltării
cu totul în general, ca potrivit pentru o perioadă hotărîtă a tutu-
ror popoarelor. ~~Bărăria ţinea samă de localitate.~~ Cui începutul bār-
băriei înse am ajuns la o treaptă, pe care îşi arată cele două con-
tinue deosebire lor în privinţa ăarurilor naturale. Semnul de-
osebitoriu al perioadei Bărbăriei iese îmblînzirea şi creşterea dobi-
toacelor şi cultura plantelor. Dar continentul resăritean, aşă zisa
lume veche, cuprinde aproape toate dobitoacele bune de îmblînzit
şi toate feliurile de cereale afară de una; cel apusan, America,
cuprinde d'ntre animalele bune de îmblînzit numai llama, şi chiar
pe această numai într'o parte de la ameză-zi, şi din toate feliurile
de cereale numai una, dar cea mai bună: popuşoiul. Aceste de-
osebiri naturale fac pe popoarele acestor două continente să urmeze
cite o cale deosebită şi ast-feliu hotarele între treptele bărbăriei
sint deosebite în lumea nouă de cele din lumea veche.

2. *Treapta mijlocie*. Incepe la resărit prin îmblînzirea do-
bitoacelor domestice, la apus prin cultivarea plantelor hrănitoare
ndîndu-le regulat şi prin întrebuintarea adobelor (căramizi uscate
la soare) şi a pietrei la clădit zidiri.

Incepem cu apusul, căci aice nu a trecut până la cucerirea
europeană nici un popor peste această treaptă.

La Indieni de pe pătura de jos a Bărbăriei (între cari ierau
toţi cei de la resăritul Mississipilui) ieră la timpul descoperirii lor
oare-care cultură de popuşoiu poate şi de bostani, zămoşi şi alte
plante în grădini, şi aceste plante făceau mare parte din hrana

zilnică; locueau în case de lemn, cari formau sate întărite cu palisade. Triburile nordvestice, mai ales cele din regiunea fluviului Columbia, stăteau încă pe treapta de sus a selbătăciei și nu cunoșteau nici olăria nici cultivarea vre-unor plante. Indienii din așa numitele Pueblos din Mexicul nou, Mexicanii, locuitorii Americii centrale și Peruanii la timpul cuceririi stăteau pe treapta mijlocie a bărbăriei; locueau în case întărite făcute din adobe ori din piatră, cultivau popușoi și alte plante hrănitore. feliurite după climă și localitate în grădini udate cu măestrie, din aceste plante își scoteau mai cu samă hrana, și domesticiseră chiar și cîte-va animale—Mexicanii curcanul și alte paseri, Peruanii-llama. Pe lîngă acestea cunoșteau lucrarea metalelor—afară de fier, din care pricină nu puteau fără unelte și arme de piatră. Cucerirea spaniolă a întrerupt desvoltarea mai departe.

În resărit începî treapta de mijloc a Bărbăriei prin domesticirea de animale dătătoare de lapte și de carne, iar cultivarea plantelor pare că remase aci necunoscută până tîrziu în această perioadă. Îmblînzirea și creșterea vitelor și aleătuierea de turme mai mari pare a fi dat prilej pentru despărțirea Arieniilor și Semiților din masa celorlalte popoare barbare. Numele de animale domestice sînt comune, numele plantelor cultivate aproape de felii nu.

Formarea turmelor duse în locuri potrivite la vieța păstoraască, rătăcitoare, nomadă; la Semiți în șesurile ierboase ale Tigrului și Eufratului, la Arieni în ale Indiei, ale Oxului și Iaxartului, ale Donului și ale Dnistrului. Domesticirea vitelor trebuie să se fi îndeplinit mai întăiu la granițele acestor imășuri. Urmașilor le păreau așa dară ca de loc din regiuni cari, departe de a fi leagănul omenirii, din potrivă n'ar fi fost în stare a le locui nu numai răstrămoșii selbateci, dar chiar nici cei de pe treapta întăiea a bărbăriei. Din potrivă, îndată ce acești barbari de pe treapta de mijloc s'au deprins cu păstoria, nu le-ar putut fi veni în minte, să se întoarne de bună voie din regiunile ierboase de pe lîngă fluvii în pădurile, în cari lăcuiseră strămoșii lor. Ba chiar cînd fură grămădiți mai departe spre Nord și apus, Semiților și Arieniilor le fu peste putință, să se așeze în pădurile Asiei apusene ori în ale Europei, mai înainte de a fi fost puși în stare de a-și hrăni vitele prin ajutoriul cultivării cerealelor. Ieste mai mult de cît de crezut, că cultura cerealelor s'a început mai întăiu din nevoiea de hrană pe iearnă pentru vite și numai tîrziu ajunse însemnătoare pentru oameni.

Poate trebuie să fie pricină a desvoltării mai înalte a Semiților și Arieniilor hrana îmbielșugată cu lapte și cu carne și mai ales înriurirea folositoare a acestei hrăni asupra creșterii copiilor.

Din pricina Indienii Pueblos din Mexicul nou, cari trăesc aproape numai cu hrană vegetală, au creeri mai mici de cît Indienii aflători pe treapta de jos a Barbăriei. Ori cum la această treaptă se pierde antropofagia și se păstrează numai ca act religios sau, ceea ce pentru această treaptă de cultură iese tot una aproape, ca mijloc de vrajă.

3. *Treapta de sus.* Începe cu topirea mineralului de fier și trece în civilizație prin născocirea alfabetului și întrebuințarea lui pentru scrieri literare. Această treaptă, care cum am spus, s'a dezvoltat în totul numai în continentul resăritean, iese în privința progreselor producerei mai bogată de cît toate celelalte luate la un loc. Di'ntr'însa faceau parte Grecii din perioada ieroică, triburile italice puțin înainte de întemeierea Romei și Germanii lui Caesar (sau cum am zice noi mai degrabă, ai lui Tacit).

Înainte de toate aflăm aici plugul de fier tras de animale, care făcî cu putință să se lucreze *ogoare* și ast-feliu o producere de mijloace de hrană, pentru acele vremuri, nemărginită; împreună cu aceasta aflăm stărpirea pădurilor și prefacerea lor în pășuni și în ogoare—care de asemenea nu putea să se întîmple fără secure de fier și fără sapă de fier. Pe lângă acestea mai veni și o înmulțire rapidă a populației, și îndesirea poporului în locuri restrinse. Înainte de lucrarea de ogoare rar se va fi întîmplat, ca jumătate de milion de oameni să fie întruniți sub aceeași cîrmuire: iese de crezut că așa lucru nici nu se întîmplase.

Floarea trepte de sus a Barbăriei ni se îmfațosează în poemele omerice, anume în *Iliada*. Unelte de fier dezvoltate, foile, rîșnița, roata olarilor, facerea vinului și a unt de lemnului, o lucrare de metale care trecea în lucrarea artistică, carul și carul de război; durarea de corăbii din scînduri și grinzi; începuturile arhitecturii ca artă, orașe încunjurate cu zidiuri cu turnuri și cu alte întărituri; epopeea omerică și toată mitologia—acestea sînt moștenirile de căpetenie luate de Grecii din Barbărie în Civilizație. Dacă asemănăm cu dinșii pe Germanii lui Caesar ori chiar ai lui Tacit, cari stăteau la începutul acestei trepte, atunci vedem ce bogăție de dezvoltare iese cuprinsă în această treaptă de sus a Barbăriei.

Icoana ce am închipuit aici pe scurt după Morgan despre trecerea omenirii de la Selbatăcie prin Barbărie la Civilizație, iese de ajuns de bogată în trăsături nouă, și ceea ce-i mai de samă, în trăsături ne supuse la îndoeală ca unele ce-s luate de a drep-tul din producție. Totu-și trebuie să ne pară palidă și săracă, asemănînd'o cu icoana, care ne va sta înaintea minții la sfîrșitul cercetărilor noastre, numai atunci vom putea pune în lumină tre-

cerea de la Bărbărie la civilizație și lovitoarea nepotrivire între a-mîndouă.

Innaintea de toate putem generaliza împărțirea lui Morgan :
 Selbătacie—timpul cînd oamenii traieau mai numai din produsele
 naturii: produsele artificiale ale omului sînt mai numai unelte
 pentru a se ajuta la cîpătarea acestor produse naturale. Bărbărie
 —perioda născocirii creșterii de vite și a agriculturii, a deprinde-
 rei de a face produse naturale prin lucrarea omenească. Civiliza-
 ție—perioda cînd s'au învățat oamenii a preface produsele natu-
 rale, a industriei propriu zise și a artei.

II. Familia

Morgan, care și-a petrecut viața în mare parte între Irochezi, cari sînt așezați acuma în statul New-York și a fost adoptat în unul din triburile lor (în cel numit Seneca), află la dîșii în întrebuintare un sistem de înrudire care stă în contrazi- cere cu felul lor de familie. La dîșii domnea acel feliu de căsătore- rie monogamică, ușoară de desfăcut și pentru un soț și pentru celălalt, numită de Morgan „Familie prin împărechere”. Urmașii unei ast-felii de familii erau deci cunoscuți de toată lumea; nu putea fi nici o îndoeală, cui să se dea numirile de tată, mamă, fiu, fiică, frate, soră. Dar întrebuintarea acestor nume este alt-feliu cu totul. Irochezul numește fiii și fiice nu numai pe copiii săi, dar și pe ai fraților săi; și iei îi zic tata. Pe copii surorilor di'npotrivă îi numește nepoți și nepoate, și iei pe dînsul moș (unchiu). De asemenea Irocheza numește fiii și fiice nu numai pe copiii săi ei și pe ai surorilor sale, și aceia îi zic mamă. Pe copii fraților săi îi numește înse nepoți și nepoate, și aceștia îi zic mătușă. Apoi copii fraților se numesc unii pe alții frate și soră, tot așa își zic între dîșii și copii surorilor. Di'npotrivă copiii unei femei și cu ai fratelui iei își zic între dîșii veri și vere. Și toate acestea nu-s numai nume goale, ci arată idei reale de înrudire de aproape ori de departe, de asemenea ori deosebire în privința rudeniei de sînge, și slujesc ca temelie pentru un sistem dezvoltat de înrudire, care cuprinde mai mult de 100 de numiri feliurite de legături de înrudire pentru fie-care ins. Mai mult acest sistem nu este întrebuintat numai la toți Indienii din America (până acuma nu s'a găsit nici o excepție), ci și la locuitorii primitivi ai Indiei, la triburile dravidiene în Dekan și la triburile Gaura în

Industan. Numele de înrudire de la Tamili din sudul Indiei se potrivește cu ale Indienilor Americani din tribul Seneca chiar acum pentru mai mult de două sute de relații de înrudire. Și la aceste triburi Indiene (din Asia), ca și la Indieni din America, stau înrudirile ce ar urma din forma de familie de azi în nepotrivire cu sistemul de înrudire de care se țin.

Cum să explicăm? Din pricina rolului de căpetenie ce are în ordinea socială la toată popoarele selbetece și barbare înrudirea; nu putem înlătura acest sistem de înrudire așa de respîndit, numai cu fraze retorice. Un sistem care iese întrebuintat peste tot în America, se află și în Asia la popoare cu totul de alt neam, din care sînt forme mai mult ori mai puțin schimbate pretutindena în Africa și în Australia, trebuie să fie explicat istoricește, nu dat la o parte numai cu vorbe goale, cum de pildă s'a încercat să facă Mac Lennan. Numirile tată, fiu, fiică, frate, soră, nu-s numai titluri deșerte, pentru cinste, ci au cu sine îndatoriri reciproce foarte hotărîte și foarte de căpetenie în organizarea socială a acestor popoare. Și explicarea s'a găsit. În insulele Sandwichs (Hawaii) în jumătatea întâia a veacului nostru tot mai ieră o formă de familie, care dădea tocmai așa tați și mame, frați și surori, fiii și fiice, unchi și matușe, nepoți și nepoate cum îi cere sistemul de înrudire american și vechi indian. Dar lucru vrednic de mierat! Sistemul de înrudire din Hawaii, nu se potrivea nici el cu forma de acolo a familiei. Acolo toți copiii fraților și ai surorilor sînt priviți drept copii comuni ai tuturor acestora, nu numai ai mamei lor și ai surorilor acesteia, ci ai tuturor fraților și tuturor surorilor fără deosebire. Așa dară dacă familia ce explică sistemul de înrudire de la Indieni din America nu mai există acolo și se află în Hawaii, atunci sistemul de înrudire al Hawaienilor ne trimete la o formă de familie și mai primitivă, care deși nu o găsim nicăieri existînd, *trebuie* să fi existat, căci alt-feliu nu s'ar fi întemeiat sistemul de înrudire corespunzătoriu. „Familia, zice Morgan, iese elementul activ; ea nu stă nici cum locului, ci pășește înainte de la o treaptă mai de jos la una mai înaltă. Sistemele de înrudire din potrivă sînt pasive; ele înregistrează progresele ce a făcut familia în cursul timpului, și sufer prefaceri radicale numai cînd familia s'a schimbat radical.“ Și adaugă Marx tot așa iese în general cu sistemele politice, juridice, religioase, filosofice.“ Tot cu acea siguranță cu care Cuvier putu numai de pe un singur os marsupial găsit la Paris să scoată închiere că osul a făcut parte din scheletul unui animal marsupial și că odinioară trăeau marsupiale prin acele locuri, putem și noi să tragem din sistemul de înrudire închierea că a existat forma de familie corespunzătoare.

Sistemele de înrudire pomenite și formele de familie corespunzătoare se deosebesc de cele ce domnesc acum prin aceea că fie-care copil are mai mulți tați și mai multe mame. În sistemul american de înrudire, căruia îi corespunde familia din Hawaii, nu poate fratele și sora să fie tată și mamă ai aceluiași copil; sistemul de înrudire Hawaiian presupune înse o familie, în care din potrivă chiar aceasta ieră regula. Sintem puși în fața unor feliuri de familie, cari stau în nepotrivire desăvârșită cu feliurile admise până acum. Se vorbea numai de căsătoria monogamă, pe lângă aceasta de poligenia unui bărbat ori de poliandria unei femei, și se treceau sub tăcere alte forme, cum se șede unui burtă verdemorălizatoriu, dar practica păsește fără zgomot dar și fără pasare peste marginile ce i se pun de cătră societatea oficială. Cercetarea preistoriceii ne aduce înaintea faze cînd bărbați trăeau în poligenie și femeile lor în poliandrie, și copiii ierau priviți ca ai tuturor împreună: aceste stări sufăr o mulțime de schimbări până ce se reduce la familia monogamă. Prefacerile sînt ast-feliu în cit cereul ce cuprinde pe cei ce au legături sexuale împreună, și care la început ieră foarte mare, se strimptează din ce în ce, până ce la urmă nu cuprinde de cit numai o păreche, cum ieste astăzi.

Morgan construind ast-feliu îndărapt istoria familiei dă ca și cei mulți din colegii lui peste o stare primitivă, cînd domneau relații sexuale neoprite înăuntru unui trib așa că fie-ce bărbat iera a fie-cărei femei. Descoperirea acestei stări primitive ieste meritul de căpetenie al lui Bachofen.* Din această stare primitivă se desvolta probabil foarte de timpuriu:

1. *Familia intru rude de singe*, cea di'ntăiu formă organizată a societății și cea di'ntăiu treapta față familiei. Aice sînt despărțite grupele familiare după generații: toți bunicii și toate bunicele înăuntru hotarelor familiei sînt între dinșii soți, bărbați și femei, tot ast-feliu ieste și între copiii acestora, deci între tați și mame, precum și între copiii acestor din urmă cari formează a treia grupă în lăuntru căreia sînt învoite relațiile sexuale și așa mai departe.

*) Cit de puțin înțelegese Bachofen ce a descoperit ori mai bine gicit, ne dovedește iel prin numirea de *Hetairism* ce o dă acestei forme primitive. *Hetairism* însemnă pentru Grecii cînd au introdus cuvîntul, relații sexuale ale bărbaților neînșurați ori trăind în monogomie cu femei nemăritate și presupune o formă hotărîită de familie, în afară de care au loc aceste relații și cuprinde prostituția cel puțin ca o posibilitate. În alt înțeles n'a fost întrebuințat cuvîntul nici o dată și în acest înțeles îl lea și Morgan. Descoperirile cele însemnate ale lui Bachofen sînt mistificate până la necrezut prin închipuirea lui, că relațiile ce au fost în cursul veacurilor între bărbat și femei ar fi avind izvor în credințele religioase ale omului, nu în împrejurările reale ale vieții.

În această formă de familie sînt numai părinții și copiii excluși de la drepturile și îndatoririle (cum am zice noi) căsătoriei unui cu altii. Frați și surori, veri și vere de gradul întâiu, al doilea și mai departe sînt între dînșii și *chiar pentru acesta*, soți și soațe. Relația de frate și soră cuprinde în sine de această treaptă dreptul de a avea relații sexuale*. Forma tipică a unei astfel de familii ar consta din urmașii unei părechi, în care urmașii de fie-care grad sînt între dînșii frați și surori și chiar pentru această pricină bărbați și femei între dînșii.

Familia înrudită prin sînge a murit. Chiar cele mai selbatice popoare, de cari ne pomeneste istoria, nu ne dau nici un exemplu de acest fel. Inse că a existat *numai de cît*, ne dovedește sistemul de înrudire din insulele Hawaii, și din toată polinezia, care arată grade de înrudire, cari nu pot să se formeze de cît sub această formă de familie; să o admitem ne silește toată dezvoltarea mai nouă a familiei care presupune numai de cît această formă primitivă.

2. *Familia punalua*. Dacă progresul cel dintăiu al organizației fu excluderea părinților și a copiilor de la relații sexuale între dînșii, al doilea fu excluderea fraților și a surorilor. Acest progres fu, din pricina potrivirii de vîrstă a acestora, mult mai greu de cît cel dintăiu; se îndeplini foarte încet începînd cu excluderea fraților și a surorilor de pe mamă de la relații sexuale între dînșii, de o cam dată în unele întîmplări, apoi s'a făcut regulă (în Hawaii se întîmplau excepții chiar în acest veac) și să sfîrșe prin oprirea relațiilor sexuale chiar și între copiii fraților și ai surorilor, adică între veri, între nepoți și strănepoți de frați și de surori de pe mamă; avem aici, după Morgan „un exemplu minunat despre chipul cum lucrează principiul selecțiunii naturale.“ Nu mai te vorba, că triburi la cari se mărgineau relațiile între rude de sînge, se înmulțiră mai iute și mai bine de cît acele la cari relațiile sexuale între frați și surori remaseră regulă. Și cît de tare fu simțită lucrarea acestui progres, ne dovedește instituția *gintei* ieșită din această excludere de la relații sexuale și care gîntă se păstră mult mai tîrziu și fu temeliea organizației sociale a celor mai multe, dacă nu a tuturor popoarelor barbare de pe pămînt și din care organizație la Roma și în Grecia trecem de a dreptul în civilizație.

(va urma)

tradusă de JOAN NADEJDE.

*) Într'un răvaș din primăvara lui 1882 întrebuintază Marx cele mai tari expresii asupra falsificării totale a vechimei în textul *Nebelungenliedului* lui

Ruinarea teoriei lui Darwin asupra insulelor de coral.

Atît științele sociale cît și cele propriu zise sînt supuse schimbării; faptele nouă descoperite adevăresc sau sfarmă teoriele de mai înainte. Știința nu se poate fixa. Adesea descoperirea unor fapte mici poate să răstoarne teorii stabilite de ani și ani, așa că are rost Rominul nostru cînd zice că: „rădăcina mică prăvale carul mare.“ Această ne face să luăm aminte la un lucru: anume că oamenii ce se îndeletnicesc cu știința, de ori-ce feliu ar fi ieă, trebuie să nu se cristalizeze în teoriei, ci să fi gata a le schimba îndată ce fapte nouă vin să le răstoarne.

Înteleg, ie dureros să te desparți de niște teorii sau idei pe cari le-ai înfiat de ani; te deprinsese-și cu iele așa de bine, îți ierau scumpe, neprețuite, le povesteai și le susțineai înaintea tuturor; ierai în stare să te lupți pentru iele și de odată o lovitură o adiere de fapte nouă vine și îți-le smulge, le azvîrle cît colo. Din nou, prin nouă muncă, va trebui să adopți alta. Dacă ie așa de greu a zvîrli teoriile numai înfiete, ce trebuie să fie a-ți desmoșteni pe ale tale proprii? Iele care te-au costat ani de muncă, ani de cugetare, iele pe care veșnic le aveai în minte! Nopti nedormite, zile nemincate, pentru a le pune cite un punct de sprijin! De cite ori mintea le dedea ocol! Ideile, teoriile descoperite de noi sînt fiicele celei mai scumpe ale minții noastre, iele pururea frămîntă crierii, chiar adesea în adîncul somnului, iele stau nedormite. Tovarășe nedeslipite și de odată să le zvîrli de parte să le gonești ca pe niște netrebnice ie în adevăr lucru eroic și dureros.

De aceea rar se întîmplă ca cine-va să lepede nu numai cele ce a descoperit iel, dar chiar pe cele adoptate. Și vorbind drept, poți să nu te mahnăști văzînd cum unele teorii ce păreau veșnice se luncă, șiruese și cad sfărîmîndu-se de istov din pricină faptelor nouă descoperite?

Aceste cugetări ne-au venit în gînd cetînd un articol din „Revue Scientifique;“ prin care frumoasa teorie a lui Darwin despre formarea recifelor, a acelor insule minunate de corali, ie zdrobită. De și unii învățați cîrteau de la început în potriua acestei teorii nu aduceau înse dovezi răsturnătoare. Să schițăm mai întăiu teoria lui Darwin și pe urmă cunoșcînd'o vom vedea mai bine meritul celei ce o răstoarnă.

Wagner. Sigmund zice: „S'a mai auzit cînd-va, că fratele să îmbrătoșeze pe soră ca pe o mireasă.“ Acestor „zei ai desfrănării“ născociți de Wagner și cari caută, întocmai ca a-zî, ași face dragostile mai pipărate prin incest, le respunse Marx: „In timpul primitiv iera sora femeea fratelui tocmai pentru că iera soră, și atunci așa iera moral“

Oceanul are în iel o lume întreagă de vietăți, aice iele se nasc, trăesc, și găsece hrana zilnică tot iel le slujește și de morimint; iear remașitele lor formează pături întinse. Și în mare ca și pe uscat, unele să hrănesc cu plinte, iear altele cu animale. Depozitele cele mai însemnate sint făcute de scoice, cari conțin calcar și prin urmare fac niște depozite calcăroase. Nu înse despre acestea îi vorba aice. Coralii și iei fac depozite calcăroase, înse deosebire că iei le fac neconținut trăind și lăsându-le moștenire, să le clădească mai departe fii și nepoții.

Dacă presupunem un loc unde încep a se așeză corali, aceștia se fixază, încep a secretă un feliu de materii calcăroase, în cari animalul stă; dar cari crece neconținut; părțile de jos sint ca un feliu de schelet mort în timp ce animalele trăesc tot numai la vîrv, așa că baza, deși moare vîrvul, tot crește, iear apele Oceanului ciuruindu o lasă în iea săruri în cît formează o stîncă puternică diu care se șterge urma vre unei țeseturi organice.

Aceste animale sint înse cam pretențioase, nu le place a se desvoltă fie unde ar fi și cum s'ar întimplă. Innainte de toate nu pot trăi de cît sub o climă tropicală, așa că chiar în timpurile cele mai reci să nu se coboare temperatura mai jos de 20 de grade deasupra lui zero, pe urmă, nu pot suferi să nu fie neconținut acoperite de apă de cît cel mult timpul refluxului. Apa să le fie limpede, și vărsarea unei ape ce ar aduce mîl și năsip le-ar opri desvoltarea. Le mai place ca talazurile mării să le lovească cît de cu mare putere. Ca regulă regulă generală nu trăesc la adîncime mai mare de 40 metri.

Aceste ființi așa de mici, dar căror puțin le pasă de timp și cari urmează din părinți în fii aceleași tradiții, cum am zice, alăcătuese insule întregi. Toate insulele din oceanul Pacific sint în parte formate de acești clăditori minunați. Chipul cum găsim așezate aceste insule în privința recifelor poate fi schițat în trei trăsuri mai însemnate: 1-în *recifii* marginasi cari încunjură pe de aproape insula lingă care stau și nu lasă de cît niște lacuri mici, un soi de canale foarte puțin adînci; al 2-le *recifii bariere*, numiți așa fiind că se găsece la o depărtare oare-care de insula făcînd ca un felit de stavilă sub marină; al 3-lea sint *atolii*, aceștia despart în mijlocul oceanului o lagună care adesea ie plină cu apă în care se formează insuliți, ori chiar întreagă se preface cu timpul în insulă. Acești recifi au cîte o dată grosime de 200 până la 300m. Aice ie toată enigma. Cum se esplică faptul că se găsece clădirile coralilor la asemenea adîncime grozavă, cînd ie lucru știut că nu pot trăi de cît la o adîncime de 40 de metri. Se făceau feliu de presupunerii, dar nici una nu lămurea chestiea până la teoria lui Darwin. Iel, după multe observări, dădu teoria formării in-

sulelor de corali cari până mai dăună-zî încă ieră în toată floarea. Această teorie presupune că fundul oceanului se pleacă încet, încet; deci cu cît fundul se pleacă cu atîta coraliî își clădesc locuința în sus, așa că lor odată fixați puțin le pasă dacă temeliea le ie la o adîncime mai mare. Iei stau necontenit la 40 de metri ori mai sus.

Avînd odată stabilit aceasta, ieată cum explică Darwin formarea recifelor: Să presupunem o insulă în împrejurimile careia marea nu ie mai adîncă de 40 de metri, apa ie limpede, temperatura potrivită cu un cuvînt un loc potrivit pentru niște oaspeți pretențioși cum sînt coraliî. Prin urmare coloniilor de corali descălecînd într'un asemenea loc le place și se dezvoltă chiar aproape de țermul insulei; toate priindu-le merg rāpede înmulțindu-se și zidul se rîdică încet, dar necontenit până la nivelul unde se retrage apa în timpul refluxului.

Ast-feliu formează ea un felîu de tivitură la insulă și se numesc *recifi mărginași*. Fiînd înse că recifiî cresc mult mai tare în partea unde îi bat valurile de aceea cătră mare vor crește înaintînd, pe cînd partea despre insulă va fi oprită din pricina mîlului adus de ploî; dacă mai presupunem că și insula se pleacă necontenit, atuncia se va forma între iea și recif un felîu de canal, iar zidiul format de corali va forma un felîu de barieră față cu insulă și vom avea *recifi bariere*.

Coraliî înse merg crescînd tot mai departe, insula se tot pleacă pāna ce de la o vreme se acufundă cu totul, apa navălește și formează o lagună despărțită de mare prin un zidiu de corali; acțiunea nu se sfîrșește aice, apele oceanului rup din recif; stînci din cari unele cad în mare la picioarele acestui zidiu, iar altele cad în lăuntru și cu timpul tot se înalță în cît niel fluxul cel mai mare nu-l mai acopere, pe urmă pāserile prin gunoiul lor, iar plintele putrezînd, înalță mereu pāmintul așa că se formează o lagună încunjurată de un inel de verdeată; cîte o dată chiar laguna întreagă se astupă cu timpul și avem o insulă încunjurată de jur împrejur cu zidiu de corali.

Așa dar îndată ce presupunem că fundul se pleacă mereu toate se esplică întocmai ca prin farmec; coraliî își urmează clădirea lor înaintea, iar fundul oceanului se pleacă mereu. Așa dar acuma nu ne mai putem mieră de ce găsim zidiuri de corali pāna la adîncimi de 200 și trei sute de metri.

Deși aceste clădiri nu se fac de cît de un milimetru și jumătate pe an, așa că pentru a avea un zidiu gros de un metru trebuie 670 de ani aproape, iar pentru unul de o sută de metri ar trebui cel puțin șese-zeci de mii de ani. Cît despre cel de trei sute de metri trebuie o perioadă înspăimîntătoare, care să fi trecut de cînd a început lāsarea fundului oceanului. Aceasta înse poate fi o obiecție slabă,

caei miile de ani în geologie sînt jucării, geologul se joacă cu sutele ca noi cu secunde. Aceasta ie schițarea teoriei lui Darwin despre formarea insulelor de corali. Să vedem acum faptele nouă descoperite cari ne împing la neînviințarea acestei teorii ce părea vesnică. Iear pe urmă vom vedea pe scurt și teoria nouă care iea locul celei vechi.

„Încă de mult Dl. Semper spunea că teoria nu se potrivește pentru insulele Pelew. În acest arhipelag tustrele tipurile de recifi se găsesse puse unul lingă altul, așa că ar trebui de presupus un șir de mișcări discordante, foarte înecurate în timp ce nu se poate de loc observa vre un soiū de plecarea a fundului. Dl Rein își dădea părerea că Bermudele unde de asemenea nu ie nici un semn de plecarea fundului, au putut să fie la început un soiū de înălțime, un feliū de plat-formă sub mare pe care coloni de polipi, moluște au putut să se așeze și să ridice încet plat-forma până la zona la care pot trăi coraliū. Ast-feliū ierau lucrurile cînd Dl John Murray la 1880 dădu un memoriu în care ierau strinse observările făcute în timpul călătoriei vaporului *Challenger*.

„Revue Scientifique“ arată pe scurt observările și concluziile ce trage din iele Dl. Muray. Toate insulele cu recifi coralieni sînt aproape fără abatere clădite pe materii vulcanice. Ori de cîte ori s'a găsit în Oceanul Pacific locuri neacoperite de materii organice s'a scos cu sonda materii vulcanice, aceasta ne silește a crede că fundul acestui ocean ieste potricălit în dese locuri de vulcani.

Alt fapt descoperit care ieară și ajută lă stabilirea acestei teorii, ieste: că pe fundul mărilor tropicale trăese mulțime de organisme cu învăliș calcăros de ex. globigerinile a cărora învălisuri mănunte dar în nenumărate milioane se grămădesc pe fundul oceanului. Chiar numai această strinsură și tot ar forma pături. Dar dacă mai adăugim faptul că aceste animale slujese de hrană altora mai superioare, ca polipii, radiatele, moluștele etc. așa că aceste din urmă trag aice din pricina hranei ce găsesc. Faptul s'a observat foarte des mai cu samă pe sub curenții calzi cum ie Gulf-Streamul.

Acuma dacă presupunem niște vulcani sub marini, aceștia azvirlind materii pot formă insule din care unile să ajungă până la suprafață, altele să fie înse mult mai jos. Asemenea insule se vād înse producîndu-se și a-zi în oceane. Ast-feliū de insulă a-junse la suprafață va putea reuși cîte o data să se fixeze. Pe lingă ast-feliū de insule, coraliū aū putut și pot să se așeze, dacă condițiunile le sînt potrivite pentru desvoltarea lor; și anume așa de aproape în cît să formeze recifi mărginași, ori bariere. Alte

insule bătute de valuri n'au putut rămâne și li s'a năruit partea de sus; dar fiind că lucrarea valurilor nu e simțită de cît numai cam pînă la vr'o patru-zeci de metri de aceea la această adîncime rămîne un trunchiîu de con vulcanic pe care se pot așeza coraliî în toată vocea și se pot desvolta.

După cum înse am spus se poate întîmpla că unii vulcani să nu azvirlă atîta lavă în cît să formeze o insulă pînă la suprafață, ci alcătuesc o plat-formă mult mai jos de patru-zeci de metri; aici vine în ajutoriîu faptul descoperit cu globogerinele, moluștele, polipii etc. cari pot forma pături pînă ce în sfîrșit vor ajunge la locul plăcut coralilor și atunci ei vor urma mai de parte clădirea insulei începută de erupția vulcanică, urmată de moluște și sfîrșită de corali.

Așa dară o dată dovedit că putem avea plat-forme pe cari să se desvolte coraliî în mijlocul oceanului fără să presupunem scoborîrea fundului acestuia, împărțirea ie tot aceea-și adecă recifi marginasi, bariere și atoli. Dacă o colonie de corali se va așeza pe o ast-feliu de plat-formă, ei se vor desvolta mai rîpede spre partea mării, căci am văzut că le place să fie hojma bătuti de talazuri pe cînd față cu insula vor fi mult mai slabi, așa că în mare vor forma un soiîu de stavilă, o barieră față cu insula. Dacă cu timpul recifiî tot vor crește pînă la suprafața mării, iar valurile rupînd stînci, parte vor cădea în launtru și încet vor forma un atol, acesta cu timpul fiind umplut de materii organice și săruri va forma o insulă încunjurată de un zidiu de corali. Dar ar zice cine-vă cum rămîne cu grosimea zidiului de coral, căci după teoria aceasta zidiul n'ar putea fi mai gros de patru-zeci de metri?

Măsurile făcute de Darwin ierau greșite din pricină că instrumentele nu ierau așa de exacte ca cele de azi. După observările nouă, ieată cum ie un zid de corali. Pînă la o adîncime de șese-zeci sau patru-zeci de metri reciful merge drept în jos; de aici încolî merge înclinîndu-se formînd un povârniș pînă la o adîncime de trei sute de metri, acest povârniș formează o banca de coral. Acuma dacă presupunem o plantație de corali așezați pe o insulă vulcanică pe care poate sînt chiar și depozite organice; apa rupe din stîncă de recif din parțile mai slabe, parte din bolovanii ruți cad la poalele insulei în adîneul oceanului și cu timpul tot grămădindu-se, aceste stînci de coral se înalță pînă la un loc unde se pot desvolta corali; așa că se formează o plantație de corali nu numai pe un fund vulcanic ori pe remășiți organice dar chiar pe un schelet de coral, numai deosebire că acestea nu sînt de cît sfîrmăturile scheletului căzute în ocean; așa că la observare ni se pare că ie unî zidiu de corali început chiar din

mare și care merge până la suprafață. Mai ales că apele străbătînd reciful îl schimbă prin depozitele de săruri ce lasă în cît nu-i mai poți cunoaște structura.

Mai încolo de acest povîrniș de coral găsim năsip tot de coral iar mai departe materii vulcanice, ceea ce întărește încă noua teorie.

Așa dar vedem că nu ie de loc nevoie de presupus plecarea fundului oceanic și fapte mult mai simple esplică întreg sistemul de formare a recifelor. Coralii au nevoie de plat-forme la o adîncime de patru-zeci de metri și formarea acestora am văzut că se esplică prin erupții vulcanice și depozite organice, fapte și nu ipoteze ca plecarea fundului. Iar cît despre grosimea recifului, ce lucru mai simplu de cît ca apa să rupă din stîncă de coral bolovanii și să-i izbească în marea care cu timpul înălțîndu-se să slujască de pedestal altor plantații nouă de reciți. Aceasta arată că nici o dată nu ie bine să ne fixăm într'un calup științific și că în tot dea-una trebuie să fim gata a cumpăni faptele nouă descoperite și a trage din iele concluzii corespunzătoare: a ne lepăda de cele vechi îndată ce balanța faptelor cele nouă le vor precumpăni*.

SOFIEA NĂDEJDE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De prin lume adunate și la lume ieară-și date.

În „Gazeta Săteanului“ No. 17, pag 262, coloana a doua cetim: „Nu se poate ca Diana să fi sărit din capul lui Joe cu un aer mai provocător de cît ie.“ Stimabilul opincariu nu va putea nega greșala ce a făcut în privința mitologiei punînd în loc de Athene (Minerva) pe Diana sora lui Apolo. Tot atît de puțin va putea tăgadui greșala faptuită în potriiva limbei romîne în construcția de *cit ie* în loc de *cit mine*. Păcat de limbă dacă până și opinca nu vorbește românește! De dl. Dateulescu, mult puțin boierit, nu ne mierăm cînd îl vedem că nu știe despre verbul *a strînge* că la Moldoveni însamnă *a păstră*, Moldovenii zic: *stringem fin pe iearnă*, *stringem bani albi pentru zile negre*, etc. și în limba literară asemenea construcție nu poate fi oprită. Întrebe dl. Dateulescu pe opincariu. Cît pentru chestica cu buricul întrebe pe dl. Blasian și va vedea că nu-i vorba de strîns buricul cu găitan, ci de legat strîns și apoi de tăiet. Poate că dl. Blasian îi va spune că strînsul (adecă legatul nu păstratul) nu-i numai de cît de nevoie, pentru pildă îi va da mițele, porcii, cîinii, vacile etc.

* * *

*) Faptele sînt luate din „Revue Scientifique“ No 18. 2 Maiu 1885.

Se vede că-i boală nu șagă cu mitologia, daună-zi cetii în „Liberalul.“ renumit prin teoria producerii geniilor și pentru evoluție. că la școala de „Bele-arte“ ori „Artele frumoase“ au sosit statuile Niobei și ale copiilor. Ar fi fost foarte bine. dar diavolul, cum se știe, nu face mânăstiri nici flintini la răspintii și a pus pe scriitorii să adaugă de la sine că pe fiii Niobei i-a săgetat Jupiter, când în cea di'ntăiu mitologie putea cetii că trebușoara a săpuit-o Apolon nu Jupiter, acest din urmă avind alte griji și specialități.

* * *

Descoperire în „Economia națională“. În „Liberalul“ de la 10 Octomvrie 1885 vedem reprodus un articol din „Economia națională“ și anume despre „scoaterea gustului rău dintr'un vin.“ L'am cetit și ieu și nu mi-a fost degeaba, m'am procopsit în privința chemiei. Lucru știut, iestii folosit nu numai când afli ce-va nou, ci și când te mîntui de vre-o credință greșită. Nu, nu-i rușine să mărturisesc, până acuma socoteam că punînd var nestîns în apă se face o combinație între *oxidul de calciu* (varul nestîns) și între apă și că din această pricină se desvoltă căldură. Cînd colô luminatî cetățan de la „Economia națională“ îmi spune: „Acest mijloc să (de ce nu se că doar îb pronume?) zice că ieste infailibil, mai cu seamă cînd butile acele care mai înnaite de a se pune vinul în iele s'a (de ce nu s'au) spălat cu 2—3 litre de apă. Și cînd butea va fi mare e bine ca să se (aice a știut să scrie conjuncția cu *ă* iear. pronumele cu *e*) pună și o bucată de var nestîns, după două oare varul ieste stîns însă trebuie luate precauțiuni, *ca acidul carbonic care se degajă din var*, prin presiunea lui să nu arunce dopu (de ce nu dopul) care ar putea se (bravo aice ai nimerit, conjuncția ai scris'o cu *e*! Bat'o pîrdalnicul analiză gramaticală, tare-i șugubață) lovească pe cineva.“—Asemenea cunoștinți la „Economia națională“ nu ne fac să ne mierăm prea mult de va fi reprodus și această revistă științifică ciupercele d-lui Dateulescu, cele cu flori.

* * *

Să nu-mi uit vorba, fie bun dl. Dateulescu și cetească în „Florile“ d-sale despre plantele criptogame și vadă nu cum va zice acolô că plantele de acest felii n'au flori. Cit despre criptogamismul ciupercelor socot că nu-l va pune la îndoeală, cum face opinariul cu umbrele munților din lună. Opincariul are să facă cinste numelui de Român în general și „Gazetei Săteanului“ în special. Lasă că de plin de spirit ce-i, nu te poți stăvi; dar și la științi pricepe vîrtoa. Umbrele din luna nu-s umbre, ci hîrtopuri cari înghit razele soarelui. Ieac'asă. N'ați știut? Vina'i a D-voastre;

nu puteți ceti „Gazeta Săteanului” care are, după dl. Dăculescu, cîte colaboratori de s'ar spăimînta Europa cînd i-ar da la iveală u numele c-el adevărat? Dar fiți pe pace, nu face D-sa atare șotie.

* * *

În „Cultivătorul” de la 6 Octomvrie 1885 pag. 14 cetim : „Atunci turnăm întrinsul 200 grame de acid sulfuric, încălzit la 600 grade Baumé”. Așa, da, frumos! Dl. în pricina nu a aflat încă despre Baumé că a făcut un *areometru* pentru măsurat densitatea, gradul de concentrare al licidelor, și nu un termometru. Vede scris că acidul sulfuric să fie la 60 Baumé și D-sa pricepe că trebuie să fie vorba de căldură! Curaj, tinere, ai viitoriū, știi că la noi s'a adevărit zicătoarea: „Obraznicul mîmîncă praznicul.” Lasă pe cei proști să muncească prie școli, D-ta dă-i înaintea cu ziaristica, luminează pe cetitori, pune-i să fiearbă acidul sulfuric pînă la 60 (ori 600 cum s'a zețuit) Baumé și miî de franci pe lună vei căpătă. Funcțiile cele grase, cum știi cei mehenghi, nu se capătă prin știință și concurs, ci prin spete zdravene. Dar ori cum prea gogonate le faci. De ce nu tocmiți vre un băiet de la gimnaziū, de prin clasa a IV-a, ca să revizuească articolele șomităților ee scriu în „Cultivătorul”? Ori cit de îndelung răbdători ar fi cetitorii, dar după cîte-va năzbîtii cum a fost cea cu *fierul* în cuib la cloște și acuma asta cu încălzitul acidului sulfuric pînă la 600 grade Baumé, mă tem să nu începă a bizîl.

MORDAX.

Cîntece populare din Bucovina

IX

Alunaș cu creanga'n drum
Am un galbăn și nu-i bun,
L'aș schimba și nu mă'ndur,
Ca să-mi fac răvaș de drum,
Să-mi tree puica în cel Cordon,
Să cerc vinul dacă-i bun.
Vinu-i bun și pipărat,
Nu-l pot bea de supărat,
Vinu-i bun și indulcit

Nu-l pot bea de năcajit,
Vinu-i bun și roșior
Nu-l pot bea de slujitor.

X.

Frunză verde trei masline
Frica mi-i, puică, de tine ;
Că mă duc în țeri streine
Să mîmine colac și pine
Să'mpușe în dușmani ca'n eîne.

XI.

Trag în greu ca altu'n bine;
Las să trag, că n'am pe nime.
De-aș avé pe cine-vă
Almintrele m'aș purta:
Albuța ca lebăda
Rumîna ca călina.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XII.

Bată-te focul streinătate
Mult mai iești fără dreptate,
De cum frații m'au lasat
Multe lacrimi am varsat,
Mi-am făcut fîntină 'n sat,
Dușmani mi-am adăpat,
Dușmani, dușmancele
Nu-și păzesc cănițele,
Ingrădesc cărările
Cu pari fără de nuele
Numai cu cuvinte răle.
Da-va Dumnezeu și a da
Dușmani i-a stîmpară
Și pe noi ne-a bucura.

culese de D. G. E.

Frunză, frunzuleana mea

(în formă populară)

—Frunză, frunzuleana mea
Pentru ce iești tu așa,
Tristă și îngalbenită,
Cînd îi lunca înverzită
Și cînd lumea-i f-ricită
—Ia m'a rupt din creanga mea -
Un om cu inima grea
Si-a cîntat, bade, din mine
Tot de rău și nu de bine;
Si-a cîntat durerile.
Și-a plîns mîngierile,
Că muncește, tot muncește
Pe boierii de'mbogățește
Iar copii nu-și hrănește,
Să dea datoriile,
Mînea-le-ar pustiile;
Să plătească dările,
Inneca-le-ar mările!
Si-a tot spus eu atîta foc,
Că n'are'n lume noroc;
Si-a cîntat cu atîta jale,
Că-i stă foamea tot în cale;
Și așa de amar a plîns,—
Că de buza-i m'am aprins
Și, din mîni eînd m'a lăsat,
Bade, zeu, că m'am uscat.

T.

Despre credințele religioase la Români

(sfîrșit)

Nu ie de mierare dacă la un popor găsim o amestecătură de tot soiul de credinți; căci alt-feliu nici nu poate fi, de vreme ce un popor nu ie, cum am zice, căzut

din ceriū ei o verigă din lanțul întreg numit omenire. Poporul venind în atingere cu credinți nouă a primit parte din iele dar nici pe cele vechi nu le-a lepădat de tot, ei la rîndul său le-a mai schimbat și iel și le a lăsat urmașilor. Cine nu știe cit ie de răspîndită, și până la un punct ținută, zicerea: „așă am apucat de la părinți“?

La Romîni pe lingă credințele ce am văzut mai găsim încă puține urme de astrolatrie, zoolatrie etc. Orî cine din D-voastră știe că în popor iese credința că la moartea fie-cărui om cade o stea. De cite orî fiind copii nu ne uitam cu jale și număram oamenii ce mor de pe numărul stelelor căzute? „În Miorița“ se vede acela-și lucru: „Să nu-î spuî, drăguță, că la nunta mea a căzut o stea.“ Adecă să nu spue că a murit. Oamenii bătrîni zic une-orî: sfîntul Soare; această numire se dă mai ales în povești și în unetirade cum ie în acea ce o rostesc copii: „Stăi ploaie călătoare, că te-ajunge sf. Soare.“ Chiar obișnuința de a se închină la resărit încă ie în legătură cu adorarea Soarelui. Soarele ie chiar a tot puternic, de vreme ce iel prin ființa lui iese în stare să alunge orî ce soiū de duhuri rele, va să zică ie un fetiș puternic. Lucrul se explică prin aceea că noaptea, la întunec, fantazia și halucinația, sînt mult mai puternice; lumina soarelui mărginește vederea noastră și ne pune înaintea obiecte reale. Pe cînd în întunec spațiul vederei ie nemărginit și crierul nostru poate da tot soiul de impresiuni asupra centrelor optice, așă că se pot năzări tot felul de lucruri mai ales celor cu crierul potrivit pentru halucinație. Că nu tot omul poate avea halucinații, se știe chiar în popor: cei „țari de ingeri“, cum se zice, nu văd nici draci, nici ingeri, nici nu li se deschide ceriul.

Mîncarea lunei de vîrcolaci, deschiderea ceriului etc. încă sînt urme din astrolatrie. Zoderii și gîcitorii de pe stele sînt tot niște urmași ai acestei credinți. Luna de asemenea are mare rol în credința populară. Anumite descin-tece, vrăji, meniri se fac cînd ie luna nouă orî plină. Chiar în agricultură are oare-care rost, adesea auzi: cu-

tare legumă nu se samănă cînd iese luna plină. Mai iese credință că pârul se taie cînd iese lună nouă ca să crească cum crește luna. Chiar asupra jivinelor are luna putere: așa de se grijește cînd luna începe a scădea, ploșnițele scad ca luna.

În povești soarele iese personificat sub chipul unui flăcău frumos.

Urme de zoolatrie sînt multe, ca mai răspîndite găsim următoarele: să nu ucidă șerpele de sub casă, căci iese purtătorii de noroc, iese păcat de ucis broaște pentru că sînt plăcute maicei D-lui. Așa talmăcește poporul acum, dar sigur că alta iese origina. Așa iese și credința că de ucizi un paingân îți ierată maica D-lui un număr oare care de păcate, căci iese are ciudă pe această jivină din pricină că toarce mai subțire de cît iese. Acest mit iese înse din mitologia greacă anume: Minerva avea ciudă pe o fată Arahne care torcea mai subțire de cît dînsa și o prifăcu în paingîn (grecește arahne). Diu cultul păsărilor a ramas mai ales credința în cele prevestitoare. Așa cîntecul cucuveucei iese semn de moarte: „i-a cîntat cucuveuca pe casă“ însemnă că a murit ori are să moară. Cucul iese un prevestitoriū bun, de obicei înse numai în oare care împrejurări, d. ex. „i-a cîntat cucul în față“ însemnă că i-a mers bine. Cînd auzi întăea-sî dată cucul și n'ai măcar o *para chioară* în buzunariū iese semn reu: tot anul nu vei avea. Cocosțirecul iese păcat de ucis, poporul privește cu drag pe acest oaspe, și în ruptul capului nu se atinge de cuibul ce își clădește iese pe vîrfurile casei. Tot așa iese și cu rîndunelele. Cuib de rîndunea iese noroc la casă, se crede că de ar strica cine-va cuiburile acestor păsări, iese ar pune foc casei. Urme de zoolatrie găsim chiar pînă și la creștinism; căci ce alt iese sf. duh sub chip de porumb? Din exemplele date se vede în destul adorarea pentru unele animale. În popor mai iese și credința că oamenii se schimbă în animale. Se vede din unele povești, cum iese aceea în care un morariū văzînd că vin doi moșnegi gîndi că poate or să-i ceară fă-

ină, se ascunse după uşă şi cînd întră, îel începî a morăi ca ursul, ca să-î sparie; aceştia înse îerau D-zeu şi sf. Petru şi îl blăstămară, că dacă a morăit ca ursul urs să remie, de atuncia ursul înblă în două picioare. Sint încă şi altele cum îe cea cu băetul prefăcut în cuc. In ornitologia d-lui Marian se pot vedea mulţime.

Focul de asemenea îe foarte mult cinstit. A-zî nu se fac jertfe nici nu se ţine un altariu pe care să ardă focul nestins, dar milioanele de luminări ce se ard la beserecă şi candelile aprinse nu şint de cît o remăşiţă din cultul pentru foc. Deşi la prima vedere ar părea mai mult o formă plăcută lui D-zeu, un soi de jertfă. Dar chiar jertfele sint numite sfinte, pe urmă dacă ar fi numai o formă fără să fie unită ideea de adorare, de ce la Paşti aprind lumina de la preut şi lumina de la o socot ca sfintă şi mai bună de leac? Se povesteste că la mormîntul lui Hristos, unde spre înviere freacă nişte bumbac pe piatra de pe mormînt până ce acesta se aprinde ca prin minune, la ceasul învierii(?) aşă îe de fanatic poporul şi aşă priveşte de sfint acest foc în cît se calcă, se omoară năvălind să aprindă luminările din focul sfint. Aceste lucrări dovedesc că, împlinind oare-care forme, focul îe sfint. La botez, la nuntă şi la moarte luminările sint nelipsite, îe lucru grozav dacă cine-va moare fără luminare. La ori-ce creştin pravoslavnic candela trebuie să ardă obşte la icoane. La vreme de furtuni şi tunete năprasnice se aprind luminări de la Paşti; va să zică stînsse n'au puterea izbăvirei, ci numai aprinse, adecă: focul lor îe a tot puternic.

Lumina, fie de ori-ce soi, îe un puternic apărătoriu în contra tuturor duhurilor rele; aşă cînd îeste în casă copil mic nebotezat nu se stînge lumina, căci poate veni dracul să-l schimbe. Sara cînd se aduce apă, îe bine de aruncat cîti-va cărbuni aprinşi în cofă. Ce poate fi aceasta de cît că focul goneşte duhurile necurate din apă? A presupune că poporul cunoaşte proprietăţile chimice ale cărbunelui ar fi prea mult. Poate că tot acela-şi lu-

cruce și stînsul cărbunilor, adevărat cred ca izbăvitoare niște apă în care ie întrupată puterea focului. Se știe că zilele de sec au mare însemnatate în credințele poporului, tot în aceste zile nu se cade a da foc din casă, căci se dă norocul. Cea mai nevolnică babă tot se crede datoare a da luminări la beserecă. Multe milioane, multă muncă omenească, se ard și se prefac în serum pentru cultul focului! De Paști ie o adevărată întrecere: care de care cată să aibă un toeag mai mare de ceară. Cîți profesori, așa ziși premergători ai civilizației, nu tin în mîna toege aprinse: unul zice că de glumă, altul că de hătîrul femeii ori a mamei, altul de gustul lunei, așa că fie-care găsește cite o pricină. Ce ie de făcut? Ie foarte lesne a face ceea ce face lumea și cu greu se poate zmunci cine-va din mînele acestei matuse bătrîne.

Serbătoarea lui Foca ie încă o remășiță diu cultul focului, pe care poporul o ține și nu lucrează cu orî-ce preț și crede că de ce nu se serbează ar cine-vă această zi, atunci ie pedepsit cu foc.

Să vedem acuma până la ce punct ie creștin poporul nostru. Crede în Hristos și spune că acesta ie fiul lui D-zeu și a fecioarei Marie, nu prea are inse de împărțit mult cu Iel. Cred într'un D-zeu a tot puternic, de la Iel asteaptă ploae, roadă, sănătate, Iel stăpînește întreaga fire. Crede în toate formele religioase pe cari le vede la beserecă precum și în toate cite i le spune preutul, avînd tot aceea-și credință care o are și în spunerea vrăjitoarei ori gicitoarei. Cu multe dogme nu-sî bate capul, formele sint totul. In morala poporului are puțin rost religiea. Toate formele religioase le ține din obiceiū ca așa apucate de la părinți, dar le ține cu îndărătnicie ne mai pomenită. Cit nu s'a luptat preuții să le scoată din cap să nu tie Joile după Paști, Rusaliile și alte serbări mostenite de la păgînii; dar de geaba: nici nu vor să audă.

Ca orî-ce popor aproape selbatec poporul romîn ie foarte schimbătorii, de nenumărate ori pe zi se strică și

se împacă cu D-zeu. Se anină capătul, se rupe sapa, D-zeu ie de vină și sudălmile curg ploae; orî ce greșesc, tot pe D-zeu se descarcă. Nu mult după aceea de începe ce-va orî de se porneste la drum nu uită și-și face obiceiul de zice: *Doamne ajută*. Pe lângă D-zeu, Hristos și maica d-lui crede în cete de îngerî, slujbași ai lui D-zeu. Sfinții sînt ieară-și niște mijlocitori între oameni și D-zeu. Sfinții cei mai populari sînt: sf. Vasile, sf. Neculaî, sf. Gheorghe și sf. Mina, care are puterea a descoperi pe tâlhari și a te răzbuna de cine-va, dacă ți-a făcut vre un reu; femeile îi aprind lumînări și-i dau sārindare cu bani cîștigați pe tors.

Credința în draci ie tot atît de puternică ca și în D-zeu. Dracul ie protivnicul acestuia, binele în luptă cu reul. D-zeu care pururea îndeamnă pe om la bine, iear dracul la reu, pentru a și-l cîștiga lui.

Femeile sînt mai bigote de cît bărbații, iele îngrijese de toate obiceiurile religioase; rar se întîmplă să auzi vre o femeie ocărînd cele sfînte orî cîrtînd inotriva lui D-zeu. Dacă pe ici coela se întîlnește cîte un om mai puțin ahotnic de obiceiurile religioase, acesta ie mai mult din întîmplare, poporul de obștie ie foarte fanatic (dovadă că din toată sārăciea și nevcea lui tot ține preuți) și cînd vine la țîrg după ce l'au dijmuit toți de la mare pînă la mic, din acel nenorocit remas pe care îl numește căștig, cumpără lumînări, tămie și mai dă încă și liturghii! Toate acestea le face din interes pentru viața viitoare așă că după ce religia îl povătueste să se lese a fi jupit și asuprit, apoi și din cît îi mai rămîne îi ie a parte dîndu-i tot soiul de făgăduinți, căci nimic nu ie mai ușor de cît făgăduința și încă dacă ie vorba să o împlinești pe ceea lume.

Din cele spuse se poate încheia că în credințele poporului romîn se găsece remășițe din o mulțime de religii, mai ales credința în duhuri ie încă foarte puternică. Și creștinismul cu toate dogmele lui pentru popor nu ie de cît un număr de forme mai mult. Adesea obiceiuri ve-

chî au ramas neschimbate în fapt și numai li s'au dat numiri nouă. Se știe că religia creștină adesea a fost silită să se plece înaintea obiceiurilor idolatre, căci alt-feliu nu lera primită.

SOFIEA NADEJDE

Ieste sau nu Dumnezeu?

(sfîrșit)

Dl. Flammarion ajungînd la „împărăția vieții”, cum îi zice, admite că ieste o putere, cea vitală, care stăpînește materia, pe această putere vitală o mai numește și putere organică și ne spune că nu poate să se împărtășească de cît prin generație. Ba chiar zice că descoperirile cele mai de pe urmă ale chimiei organice îi vin tot d-sale în ajutoriū. Pe urmă, vorbind de începutul ființelor vietoare pe pămînt, spune că materialismul nu poate dovedi nemica și că dacă s'ar și dovedi că materia s'a organizat fără amestecul lui D-zeu, totu-și s'ar cere și în asemenea caz o putere diriguitoare.

Despre puterea diriguitoare nu trebuie să mai stăruiesc, ajunge să amintim că am dovedit și în acest articol și aiurea că putere deosebită de materie nu există și decî cu atîta mai puțin poate exista o putere diriguitoare. Cît despre cele de pe urmă descoperiri ale chimiei mi se pare că slut trebuie să le tragă cine-vă de chică pentru a le face să dea mărturie pentru existența unei puteri fie vitală, fie organică. Neîncetatele cuceriri ale chimiei ne dovedesc că nu poate trece mult pînă la sinteza compuselor albuminoide și în adevăr chiar în acest an, un chemist francez, Grimaux, a reușit a face sintetic un corp din grupa albuminoaselor, adevă azotat, quaternar, coagulabil prin căldură etc, și decî sin-

teza albuminoidelor nu mai iese de cît chestie de timp : greseli teoretice nu se mai împotrivesc.—Apoi fiziologia, atît animală cît și vegetală, a dovedit de mult că baza fizică a vieții ie protoplazma, care nu-i de cît un amestec de corpuri albuminoase. Dacă protoplazma se poate face prin sinteză, am dezlegat experimental și origina ființelor viețuitoare; căci teoria transformismului are ca punct de plecare indivizi citodici ori celulari, adecă bucățele de protoplazma despărțite.

Nu vedem deci acoloa nici o pricină de a descifra degetul lui D-zeu, cum face Dl. Flammarion; n'avem nici pentru ce ne uni cu metafizicii, cari susțin că viața iese fără început și cari sint destul de cerbicoși pentru a nu se sfi să admită că iese materie viețuitoare și atunci cînd pămîntul iese fierbinte și gazos!

Ce a aflat Dl. Flammarion în om ni se pare foarte ciudat, noi am dovedit în articolul: „Ieste sau nu spiritul ce-va deosebit de materie?“ în anul al treilea al „Contemporanului“ că spiritul nu există, că sint fenomene cu desăvîrsire în potriva ipotezei dualiștilor și prin urmare până ce nu aflăm unde-va răspunsuri la dovezile noastre punem față cu vorbele D-lui Flammarion pe ale noastre; cetitorii judece și aleagă.

Ne mierăm înse cum de află, mai drept „zice că află“ D-sa argumente pentru spiritualism până și în nebunie. Noi am arătat ce grozavă și nevindecată rană fac fenomenele nebuniei și ale dublei personalități teoriei spiritualiste. În declamațiile măestre ale lui Flammarion nu vedem de loc răspuns la faptele cari după materialisti ruinează ipoteza existenței unui spirit deosebit de materie.

* * *

Ast-feliu am ajuns la închierea articolului și credem că am dovedit că existența lui D-zeu nu poate suferi analiza și controlul științific. Această idee moștenită din vremele de selbătăcie trebuie aruncată între greșelele făcute de oamenii primitivi; în zădar vor fi încercările unora

a o întemeea pe cercetarea nepărtinitoare științifică a timpurilor noastre. Acuma cînd besereca cu toată dorința ce are, nu mai poate sili prin chinuri și prin alte mijloace pe orî cine la tăcere, se arată limpede netemeinicia acestei credinți. Alt-feliu iera de mult ba une-orî și une locuri chiar acuma.

De frica beserecei veacurî întregi n'au îndrăznit învățații să ieasă din vorbele Bibliei. Ieste de ris și de plîns cînd cetestî, de pildă istoria teoriilor în Geologie (vezi *Lyell Principes de Geologie*) și vezi cum oamenii geniali se năcăjese a explica formarea păturilor geologice în vremea lui Noe, poporul lui orîcum caută a înțelege ridicarea munților și alte fenomene, admitînd tot odată că lumea a început sînt acuma 6000 orî 7000 de anî. Unîi au mers pînă la presupunerea că fosilele sînt modele de ființi încercate de D-zeu și ne aduse la vieată. Tot acela-sî spectacol groznic ni-l îmfațșază istoria tuturor știinților. Chiar și pînă a-zî n'a ieșit încă din istorie veninul biblic. Vezi oameni, de reu de bine emăncipați, spunîndu-ți că omul ie cea de pe urmă ființă creată pe pămînt (își amintesc fără să bage de samă de ziua a șesea). Cetim în toate istoriile, poți zice, cum oamenii trăeau di'ntr'untăiū în familii (monogame) și apoi s'au întrunit în triburi și în popoare. Cetim de atîtea orî în scrierile celor ce au filuit și cărțile lui Darwin, că oamenii primitivi nici nu știeau ce-i frig, ce-i soare, ce-i bărbat și ce-i femece și că au deprins a cunoaște toate ca oamenii! Uită, stimabili, că asemenea cunoștinți le aveau oamenii încă de pe cînd ierau get-beget momite în toată regula și că trecerea de la gradul de inteligență momiteșce la cel omenesc nu s'a făcut pri'ntr'o săritară, ci pe nesimțite.

Altă pricină care face pe mulți oameni învățați a crede în deșertăciunile teologiei ieste lipsa de cultură științifică generală. Căci ieste foarte ușor se fie cine-vă bun fizic, fără a se urcă cu judecata la principiile generale ale acestei științi, nu mai zic la ale celor-lalte. Ieste cel mai ușor lucru a fi matematic perfect fără a visa

măcar despre chipul cum trebuie să se cerceteze chestia despre D-zeu, suflet, viață viitoare etc. Asemenea oameni cu educația așa de nenorocită, vor putea avea idei ciudate despre problemele de cari nici odinioară nu s'au îngrijit. Și n'avem dreptul să zicem: „Privește ce om învățat, ce ingineriū, ori ce geograf mare și tot crede în D-zeu.“ Adese ori am auzit pe unii aducându-mi ca dovadă vie pe un avocat de aici din oraș „Vezi, zic iei, ce mare avocat și-și crește copiii în frica lui D-zeu.“ Lu-crul nu-î de mirare. Din Pedalion și din Drept n'avea să capete cultura științifică cerută pentru a judeca să-nătos în chestiile religioase.

Altă pricină iese că mulți învățați, aceștia chiar cu cunoștinți generale, par numai a crede în D-zeu, înse acel D-zeu n'are nemică de împărțit cu D-zeul monoteiștilor noștri. Așa de pildă acel X care alcătuiește substratul lumii la Spencer are oare ce-vă de împărțit cu D-zeul spiritualiștilor? Cîrmuiește iel lumea? Făcut'o-a iel din nemică? Are acel X conștiința și judecata? Firește că nu; și totu-și mulți se dau în dosul lui Spencer și amenință pe materialisți, socotindu-se la adăpost.

La urmă trebuie să mai adăogim o cauză care ie de parte a fi cea mai de puțină însemnatate: *nevoia economică*. Învățații sînt economiceste robi ai celor ce au nevoie ca mulțimea să creadă în lumea cealaltă, în dreptatea lui D-zeu și alte frumuseți de acestea și, vrînd nevrînd, cu știre ori fără știre, robiea economică, teama de neizbindă în cariera întreprinsă, face pe mulți să tîmieze o religie despre reutatea și deșertăciunea căriea n'au nici umbră de îndoieală. Mulți știu că oameni neeredincioși în ale religiei sînt siliți să meargă la beserecă, să fie model de evlavie pentru alții, să-și boteze copiii, să se cunune religios (siliți de rude), să jure pe cruce (de frica ștreafului și a închisorei) și așa mai departe. Știm pe mulți cari sînt chiar popi și călugări; nevoea îi face să se îmbrace în antereu și să poarte poteap, ba chiar să predice în beserecă credința în D-zeu, deși bine știu că

ceriul iese pustiu. Bine ar fi să facă alt-feliu dar robiea economică apasă greu pe sârmanii oameni. Bine că știm cel puțin că toate acestea se vor încheia o dată. Numai de ar fi mai curînd!

JOAN NADEJDE

Antichitățile de la Cucuteni

(urmare)

Innaintea de a pași mai departe trebuie să adaug cîte ce-vă din cele uitate precum și să amintesc de alte lucruri descoperite acum de curînd.

La No. 1, adică la *lucrurile făcute din piatră* am uitat să spun că Dl. Beldiceanu a găsit acolo multe *virfuri de săgeți* făcute din cremene. Mai trebuie să spun că unele cuțite de piatră sînt numai cioplite nu lustruite și că s'au găsit după Dl. Beldiceanu și *nuclei* adică bucațile de piatră de pe cari au desprins oamenii bucați de cremene pentru trebuințele lor. Acești nuclei dovedesc că tăeau unelte de piatră chiar acolo pe loc.—Acuma de curînd am văzut la D-nii Șaraga feliurite bucațele de cremene lucrată, precum și o daltă de piatră lustruită. Am mai văzut o măciucă de piatră cu borbă, pentru pus coada, prin mijloc și împodobită, pre eît și făcută mai primejdioasă, prin cîte o ridicătură semisferică la cele patru colțuri. În asemenea măciucă se puneau cozi de lemn flexibil. La Dl. Beldiceanu mai iese o piatră neagră gîtuită la mijloc și rotunzită la amîndouă capetele. Aceasta putea sluji la lucrat unelte de piatră.

La N. 3 trebuie să spun că la dl. Șaraga am mai văzut două bucați de idoli tot de cei cunoscuți din colecția d-lui Beldiceanu și o greutate conică cu borbă orizontală aproape de virv. Aceste greutăți slujeau la întins urzeala și poate la plasele pentru prins pește.

La N. 6, adică la lucrurile de fier, trebuie să adaug că la D-nii Șaraga se mai află acum un instrument tăios care după eît se pare putea fi un virf de lance ori de altă uneltă.

* * *

Din cercetările făcute până acum la fața locului nu s'a putut dovedi dacă lucrurile aflate s'au găsit toate la același nivel, adică dacă nu cum-vă iese o pătură mai veche și una mai nouă.

Adecă o pătură din vrîsta de piatră de pildă și alta din a bronzului dacă nu și din a fierului.

Noi putem înse dovedi că nu pot fi din vrîsta pietrei lustruite (epoca Robenhauziană) olăriile aflate și prin urmare că stațiunea trebuie să fie din epocă mai nouă.

Iată în adevăr cum caracterizază Mortillet olăriile din epoca neolitică pe care iel o numește epoca robenhauziană. (*Bibliothèque des sciences contemporaines. Le préhistorique, antiquité de l'homme par Gabriel de Mortillet. 2-a ediț. 1885. Paris*) Bucata ce urmează ie prescurtare.

„Olăriile robenhauziene sînt de regulă din lut destul de prost une-ori înse destul de ales. Se cunosc oale numai din morminte. Vasele, mai ales cele proaste, au adesea fața de pe din afară crepătă; pentru ca să nu crepe obișnuieau a le face din lut amestecată cu piatră sfărămată ori cu prund mărunt, adese ori cu scoici pisate. *Toate vasele le făceau cu minu, fără roată, de aceea nu-s regulate. Le ardeau la aer, nu în cuptoare, de aceea sînt prost arse. Numai pe din afară is roșe; în lăuntru crepăturilor sînt tot-deauna negre.* Sînt înguste la fund. Multe nici n'au și sînt rotunde dedesupt, adeca bulbucate. Unele cupe samănă a parte de sus din scăfirile de om. Un tip caracteristic iese cel ce samănă a lelea, mai înguste la mijloc și lărgindu-se spre gură. În Anglia, Hanovra, Scandinavia oalele și alte vase de lut sînt împodobite cu întipărituri adînci cari alcătuesc grupe feliurite. În Morbihan sînt zone și dinți de lup trași, cadrilați și umbriți prin linii și puncte. Oalele obișnuite sînt de regulă ne împodobite. Une-ori înse au pe dinsele niște întipărituri în formă de craiu nou făcute cu unghiea. Vasele cele mari sînt mai de regulă împodobite cu niște întipărituri făcute cu degetul. Intipăriturile formează eunună în jurul gîtului vasului ori chiar împodobesc însă-și usna. Torți destul de largi pentru a putea vîri degetul pri'ntr'însele, sînt rari de tot. Mai tot-deauna sînt ca niște gurgue orizontale, adesea bortite, alte ori gurguele sînt verticale. Prin borte treceau șîră ca să atirne vasele. S'au găsit linguri de lut (s'au afla și la Cucuteni), lampe, greutăți conice, bortite la vîrf, menite pentru a întinde urzala la țesut. S'au găsit și fusaiole, așa numite fiind că le întrebuițau la fuse pentru tors. Fusaiolele se întrebuițară din perioada robenhauziană, putem aproape zice, până în zilele noastre. La începutul epocii erau multe de piatră. (La Cucuteni s'au găsit pe cit știu numai de lut).“

Cum că olăria de la Cucuteni iese mai nouă vedem ușor din cele spuse în urmă.—În adevăr oalele de la Cucuteni sînt făcute din lut foarte fin, arse bine, complect roșe, foarte frumoase, lucrare mai toate cu roata. Mai mult, cele mai multe sînt frumos

împodobite cu zugrăveli. Chiar dacă nu s'ar fi găsit lucruri de bronz și de fier numai de pe felii oalelor am fi fost nevoiți a pune perioada cînd au locuit la Cucuteni oamenii de la cari ne-au ramas antichitățile, după sfîrșitul epocii robenhauziene.

Unii văzînd unelte de cremene nelustruite, îndată și-au închipuit că trebuie să fie o stațiune din epoca pietrei cioplite; dar dacă ar fi cunoscut ce-vă ce-vă din preistoria modernă ar fi știut că piatră cioplită s'a întrebuițat în tot timpul pietrei lustruite, că numai unele unelte se lustruiau, apoi faptul că la Cucuteni s'au găsit săgeți de cremene arată iarăși că nu poate fi vorba de vrîsta pietrei cioplite, de vreme ce oamenii din epoca paleolitică nu cunoșteau arcul și săgeata; adevărat după clasificarea lui Morgan primită și de Engels nu erau încă de cît pe treapta de mijloc a selvătăciei. Cei din vrîsta pietrei lustruite, navalitorii, erau mult mai înaintați nu numai că aveau arce și săgeți, dar aveau și solărie ba chiar domesticiseră animale și lucrau pămîntul, erau deci pe treapta de mijloc a bîrbăriei. Cucerirea selvaticelor vechi locuitori ai Europei, trebuie să fi fost lucru foarte ușor pentru navalitori.

Alt semn că sîntem din neoaace din perioada pietrei cioplite iese religiozitatea, dovedită prin atîta mulțime de idoli. Ba idolii ne dovedesc chiar că sîntem în perioadă mult mai nouă de cît cea robenhauziană.

Unii dacă au văzut securi de piatră și alte unelte n'au mai stat la îndoială și au crezut că trebuie să avem o stațiune din vrîsta pietrei lustruite. Dar iese lucru cunoscut că piatra s'a întrebuițat alături cu bronzul ba chiar și cu fierul. În multe locuri mai ales în părțile resăritene ale Europei s'au găsit arme de piatră alături cu arme de bronz și de fier. Prin urmare în stația de la Cucuteni sîntem de bună samă în vremea metalelor, se cunoștea bine bronzul, argintul și fierul chiar. Cum că bronzul se cunoștea se dovedește de pe cele trei lucruri de asemenea metal, din cari cum am spus două s'au găsit chiar de dl. Beldiceanu, și cum că se lucra chiar acoalea se dovedește de pe tipăriurile aflate.

Cum că se cunoștea și fierul pare mai puțin bine dovedit, căci dl. Beldiceanu n'a găsit sîngur nimică; de cît ieu nu mă îndoiesc despre faptul că cuțitul cel de fier iese de la Cucuteni, de vreme ce iera pe dînsul lut de cel ars de acolo și nu are asemănare cu cuțitele de a-zi. Poate că și cealaltă uneltă de fier să fie tot de acolo. Ori cum înse cum voiă arata mai departe chiar oalele ne arată că trebuie să presupunem vrîsta fierului. Dovadă pentru vrîsta fierului iese și frumoasa brățară de argint cumpărată de Dl. Beldiceanu.

Acuma în privința unui punct de cît care stațiunea să fie mai veche putem hotări de o cam dată numai că pe vremea cînd i trăeau oamenii ce ne-au lăsat urmele de la Cucuteni creștinismul nu se întinsese încă pe acolo. În adevăr mulțimea idolilor, adorațiunea falusului și altele nu mai puteau fi păstrate dacă poporul de acolo ar fi fost creștinat.

Ne mulțămim de o cam dată cu această determinare; stațiunea a fost locuită după introducerea fierului în aceste locuri dar înaintea de introducerea creștinismului.

În numărul viitoriu voi cerceta mai de aproape caracterul olăriei și a stațiunii înseși și socot că se va vedea că lucuitorii din horodiștea de la Cucuteni trebuie să fi fost Slavi.

(va urma)

JOAN NADEJDE

Articolul hotărit și întrebuițarea lui în dialectul istrian.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am mai vorbit despre formele articolului, despre întrebuițarea lui și despre alte chestii în această privință, dar până acuma n'am întrebuițat datele din dialectul istrian. În articolul de față voi cerca să compar rezultatele căpătate până acuma prin cercetarea graiului românesc din Dacia lui Traian, Macedonia, Tracia și Istria etc. Mă voi folosi de acest prilej și pentru critica cîtor-vă cercetători cu păreri neîntemeiate,

Formele articolului în limba de pe la noi sînt: pentru bărbătesc singur *l, lui, le*; pentru bărbătesc înmulțit: *î, lor*; pentru femeesc singur *a, ei*; pentru fem. imm. *le, lor*; pentru neutru la sing. formele bărbătești și la înmulțit cele femeiești. Aceste sînt formele literare. În popor se găsește și alte forme, așa *l* de la substantivele în *u* s'a prefăcut în *u* și apoi s'a contras cu *u* cel ce i se afla înaintea și ast-feliu din *omul* s'a prefăcut *omu*; apoi în loc de *lui* se află în multe locuri *lu: lui Ghiorghe* pentru *lui Gheorghe*. Din forma *le* s'a făcut *li* la Moldoveni:

femeili, oasili, nunțili, mesili. Din *ei* (iei) s'a ajuns unele locuri la *i* și *î*: *nunți* și *nunți*. *I* scurt de la bărbătesc înmulțit la Moldoveni s'a contras cu *i* cel ce-i sta înaintea și avem *oamini* pentru *oameni-î oameni-î*.

La Romîni din Macedonia pe lângă *l* (*vintul*) mai iese și *lu* (*om lu*), în loc de *î* (în m. bărbăt.) se află numai *li* cu *l* muiat, pentru *ei* (G și D sing. fem.) se întrebunțază *liei* și *li* cu *l* muiat (*dadă-liei, ali Dince*)

Cercetările asupra trecutului limbei noastre ne-au arătat și în Dacia lui Traian forma *iei* bine deosebită de substantiv *judcate-iei, morți-iei* etc. În cuvîntul *sîmbăte-li** (veacul al XIII-lea (1231) Transilvania sudică) se află articolul femeesc *iei* sub forma de la Macedonenî.

În privința întrebunțării acestor forme se știe:

1) La noi în limba de azi se pun articolele în urma substantivelor; numai la unele nume proprii bărbătești se pune la genitiv și dativ singurit articolul înaintu: *lu* orî *lui Ion, lu* orî *lui Stefan*.

2) În limba din veacul al XVI-lea înse se află exemple de substantive proprii și comune, femeesti, cu articolul la G și D singurit pus înaintea: *ei Sara, ei Tamar, ei sfinte Vineri, ei noastre credinți*. De regulă înse articolul se punea tot ca și în ziua de azi, în urmă.

3) La Macedonenî se pune articolul ca la noi în veacul al XVI-lea, ba încă la dînsii se poate pune la toate substantivele femeesti, fără deosebire, articolul orî înaintea orî în urmă. În cîntecele strînse de dl. T. Burada

* Dl. Densușanu în *Istoria limbei și literaturii romîne* ne spune (într'o notă) că falș au susținut că unii *Zumbathel* din documental citat iese transcrierea unui cuvînt romînesc. D-sa zice că *u* din silaba *Zum* se esplică prin aceea că la Secui *acuma* se află *u* în loc de *o* unguresc. Cuvîntul unguresc *Szombathely* fiind înse de origină slavă *sombota, om* iese sunetul vechiu, nu *u*; apoi după ipoteza D-sale nu se explică nici *u* din silaba *bu* de vreme ce la Unguri iese *a*, nici lăsarea lui *y* de la urmă. Din romînescul *sîmbăte-li* se explică toate și deci, până la dovezile mai tari, falș susține dl. Densușanu ipoteza despre ungurismul lui *Zumbuthel*. Ie de mierat cu ce ușurință admite d-sa româanismul unor cuvinte ca (*λαβουτίζα βεοζάνα, κοβεργιλες* etc. și se împotrivesc părerei lui Lamb ior deși nu poate aduce nemieă de samă în contra! Slăbăciune omenească, puternică iesești.

găsim *a li mușată* în loc de *a mușată-lieș*, care s'ar fi putut de asemenea întrebuința. Tot așa am aflat din vorba ce am avut mai de multe ori cu o domnișoară de la Crușova, cărei domnișoare m'a făcut cunoscut tot dl. T. Burada, că: se zice și *perlu a li feată* iese mușat" și „*perlu a feată-lî* iese mușat.“ Cum că se obișnuiește a se pune articolul înaintea la numele proprii femești vedem din titlul unei poezii scrisă de dl. T. Iliescu în dialectul de la Crușova: „Ascăparea a li Dince“ în loc de „Ascăparea a Dince-lî.“

Din aceste fapte ne credem în drept a scoate încheiere că mai de demult se va fi întrebuințat articolul înaintea și la G și D substantivelor comune bărbătești și mai departe că într'o vreme se va fi pus articolul la toate cazurile tot atât de bine înaintea cât și în urma substantivelor și că din această fază am ieșit destul de demult și că numai urme s'au păstrat din libertatea veche, mai limpezi în substantivele femești la Macedonenii.

În toate limbele romanice punându-se acuma articolul înaintea, trebuie să admitem că în latina populară articolul se pune și înaintea și în urmă ca să putem ajunge și la formele românești și la cele romanice în general. Ieste de crezut că cercetări asupra formelor celor mai vechi ale limbilor romanice ne-ar arăta că și la dinsele va fi existat un timp de libertate în privința locului de dat articolului. Acuma înse nu voi vorbi de asemenea urme, cari, cum se știe, chiar și există.

Să vedem acuma ce aflăm la Români din Istria***.

La substantivele bărbătești și neutre în *u*, *l* s'a pierdut așa că forma articulată iese întocmai ca la noi în popor; voi cită exemple: *domnu cu tire*, *zacînit de duhu svetu*, *hrecu latra*, *focu arde vavie pre ognișce*, *îedu suje*

** Materialul l'am luat din: Ioan Maiorescu. *Itinerar in Istria* și *vocabularul istriano-român* (manuscripte postume) Iași, 1874- și din Dr. Franz Miklosich. *Rumänische Untersuchungen 1. Istro-und Macedo-Rumänische. Sprachdenkmähler* 1881 Wien.

capra (Acestea din exemplele culese de dl. Dr. *Antonio Ive* și publicate de Miklosich în scrierea citată); tot așa ne spune și Ioan Maiorescu: „față cu cele însemnate aci, e de mirare că *l* în articolul apusiu la substant. masculin ce esu în *u* dispăre mai tot-deauna....” Tot așa spune și însu-și Miklosich în culegerile făcute de dînsul și publicate încă la 1862 și la 1879. Tot așa spune și D-rul *Teodor Gartner* în cercetările ce a făcut în anul 1880.

La înmulțitul substantivelor bărbătești *l* de la articol s'a pierdut (nu cercetăm de o cam dată pe ce cale) și forma articulată de la *om* iese la singurیت *omu* iar la înmulțit *omiri*. Și în această privință toți cercetătorii citați mai sus se unesc.

Genetivul singurیت la substantive bărbătești și femești se face în modul următoriu: *a lu omu* ori numai *lu omu* au înțeles de genetiv și de dativ, iar *de lu omu* numai cu înțeles de genetiv.

Acestu *lu* se pune așa și la înmulțit și nu numai la bărbătesc ci și la femeesc: *a lu casă*, ori *lu casă*, *a lu mulierele* ori *lu mulierele*. Acest *lu* se mai întrebuintază și cu substantivele însoțite de articolul nehotărît; *a lu ur porc* ori *lu ur porc* (G și D) iar *de ur porc* numai genetiv. Iată acum exemple din cercetătorii citați: *cași noi lassam lu nostri dujnicî=cum și noi lăsăm greșiților noștri* (Ascoli, citat de Dr. A. Ive); *maia lu domnu=maica domnului*; *cu lumele lu domnu, poți mere iuva ver=cu numele domnului, poți merge unde vrei, și lu feciori legu dinți=și feciorilor leagă (strepezesc) dinți, cea mai cativa cola de lu voz scribe=cea mai rea roată a carului scîrție, rde abunda en gura lu mugnit=rîsul iese îmbelșugat în gura nebunilor*; *glasu lu asiru nu mere en ceru=glasul asinului nu merge en ceriu, lu darveitu calu nu se cava dinți=calului dăruit nu i se caută dinți, lu beteri sveți nu se prinde svicel=sfinților bătrîni (vechi) nu se aprind luminări, muliera lu tatu nu rde vavic=femeea hoțului nu ride pururea*. (Acestea de la Dr. Antonio Ive).

Ce pilde mai doveditoare vroom de cît acestea despre faptul că în limba romînă veche a fost genetivul după tipul celorlalte limbi romanice, cu articolul înaintea: *de lu omu* și un dativ *a lu omu*, iar la aceste cazuri pentru înmulțit *de lu omiri* și *a lu omiri*? De pe exemplele date și de spusele lui Th. Gartner se vede iarăși că limba istriiană ne arată dativul cu *a* înlocuind în multe construcții genetivul, fapt ce s'a constatat de mult la aceste-lalte două grupe de Romîni.

Nu poate fi vorbă de o prepoziție *lu*, care ar ține locul lui *la* al nostru, căci *la* iese și la dînsii. Nu poate fi vorba de împrumuturi din italienește, pentru că deși sint în acest dialect cuvinte italienești, dar înriirea italiană nu poate fi așa de puternică la un popor care vorbesc limba italiană foarte puțin. Pe urmă fenomenul iese foarte în armonie cu cele ce vedem la noi în genetivul și dativul singurit al substantivelor proprii bărbătești. Să punem în față *a lu* (orî lui) *Coste* cu *a lu domnu* și asemănarea iese bătătoare la ochi. Singura deosebire iese că după spusele lui Ioan Maiorescu se pune *lu* înaintea substantivului articulat prin articol lipit în urmă. Din exemplele citate se vede că regula nu-î generală, așa în *cola de lu voz, voz* nu-î articulat, dar chiar de ar fi și așa, tot rămîne adevărat că se pune articolul înaintea deși se pune și în urmă. Adecă tocmai cum ne putem explica după cele spuse despre limba veche romînă în care articolul trebuie să se fi pus orî înaintea orî în urmă după voie, și une-orî să se fi lipit și înaintea și în urmă. Fenomenul dublei articulări poate fi și fenomen nou, special Istrienilor și după părerea mea așa ie mai potrivit de presupus.

JOAN NADEJDE

(va urma)

CORESPONDENȚA

D-lui **D. G. I....** de la *Piatra*. Cu plăcere am pune pe veteranii plagiatorilor în revista noastră. Nu putem înse învinui oamenii până ce nu vom vedea *chiar noi* texturile ca să le punem față în față. Trimeteți-ne deci publicațiile citate, dar recomandate să nu se pieardă și în No. 18 publicăm.

D-lui **St. Neagoe.....** *Birlad*. Pastram cu îngrijire atât răvașul despre care am vorbit în „Contemporanul,” cit și cartea de poștă primită în urmă. Ni s'au comunicat și cuvintele frumoase și potrivite pentru profesori spuse de dv. și de dl. Damaschia către agentul nostru. Vă vom mulțami la amândoi. Fiți pe pace.

Redacția

IZGONIRE

Aflăm că dl. Dr. Gaster ieste izgonit din țară. Măhnirea ne ieste mare, căci pierdem pe unul din cei mai harnicii specialiști în ale literaturii populare romine.

Redacția

Bibliografie

Dimitrie ALEXANDRESCU. *Filiațiunea copiilor naturali în dreptul civil român*. Studiu critic de legislațiune comparată extras din vol. al „Dreptului civil român,” explicat și comentat în comparațiune cu legile vechi și legile streine. 1 broș. 48 pag. iu 8. Iași, Tipografia Lucrătorilor asociați strada Baston 1885.

Menenius AGRIPPA. *Un cuvânt*. 1 broș. în 16, 48 pag. Sibiu. Edit. și Tip. lui W. Kraft. 1885.

G. Th. BUZOIANU. *Curs de Geografie pentru usul învățămîntului secundar, întocmită după programele în vigoare. Pământul*. part. I *Geografia matematică, fizică și politică a globului* part. II *Africa, Asia, Oceania și America*. Ed. II. 1 vol. în 8, 320 de p. Tip. Lit. națională Ralian Samitca, Craiova 1885.

G. Th. BUZOIANU. *Curs de Geografie pentru usul învățămîntului secundar, întocmit după programele în vigoare. Europa (fără Romania) fizică politică și economică*. Ed. II. 1 vol. în 8, V. 310 Tip. Lit. națională, Ralian Samitca. Craiova 1885.

Chr. PĂUNESCU. *Raport general pe anul 1884 asupra stărei sanitare a populațiunei urbei a lucrarilor consiliului de hi-*

giena, serviciului personalului sanitar și a dezideratelor. 1 vol. în 8, 103 pag. Nona Tipografie a „Democratului“ Ploești. 1885.

Catalogul librăriei Sococ & C-ie. Partea 1-a. Cărți romine. 1 broș. în 8, 98 pag. Tip. Alexandru A. Grecescu 1886.

Pierre KROPOTKINE. *Paroles d'un Révolté* ouvrage publié annoté et accompagné d'une préface par Elisée Reclus. 1 vol. în 8 X. 342 pag. C. Marpen et E. Flammarion Editeurs. Paris 1885.

L. ȘAINEANU. Elemente turcești în limba romină. 1 vol. în 4, 146 pag. Extras din Revista pentru istorie și Arheologie a D-lui Tocilescu. Tip. Academiei Romine, București, 1885.

Emil MAX. *Obstetrica* 2 fasc. (a 5-a), în 8, 32 pag. Tipolit. H. Goldner Iași 1885.

Ioan U. IARNIK și Andrei BĂRSEANU. *Doine și strigături din Ardeal.* (Edit. Academiei romine) 1 vol. în 8, XV, 528 pag. Tipografia Academiei Romine. București 1885.

Ioan U. IARNIK. *Glossaire* (Edit. Acad. rom.) 1 vol. în 8, XIV, 326 pag. Imprimerie Dr. Ed. Greg. Prague 1885.

Paul LAFARGUE. *Curs de Ieconomie socială. Materialismul ieconomic a lui Karl Marx.* (traducere) 1 broș. în 8, 80 pag.

George BIBESCU. *Orthodoxia și catolicismul în Orient* 1. broș. în 8, pag. Tip. Curței regale. București 1885.

Alexandru DEGENMANN. *Bibliografia romana. Buletin al librăriei generale din Romania și al librăriei romane din streinătate.* (1882—1883—1884) 1 broș. în 8, 29 pag. librăria Sococ et Comp. București 1884.

A. D. XENOPOL. *Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova* cu ocaziunea aniversării de 50 de ani a înființării acestui învățămînt, 16 Iunie 1885. 1 vol. în 8, 156, pag. Tip. națională. Iași 1885.

Gr. G. TOCILESCU. *Istoria Romină* pentru clasele primare și secundare. Partea 1. Prima edițiune. 1 vol. în 8; I, 121 pag. Tipografia Academiei Romine. București 1885.

.....*Statutele societății „Tipograful“ din Galați.* 1 broș. în 16, 21 pag. Galați 1885.

Thoma BASILESCU. *Studii critice asupra poștelor și telegrafelor în legătură cu căile ferate.* 1 broș. în 8, 59 pag. Tipografia Curței regale. București 1885.

G. S. CRISTOFOR. *Divorțul în dreptul roman și romin.* (teză pentru licență). un vol. în 8, 116 pag. Tip.-Litografia H. Goldner Iași, 1885.

NEGRESCU Dr. *Introducere în studiul maladiilor măduvei spinării.* (extract din analele medicale romane) 1 broș. în 8, 28 pag. Tipografia Alex. Grecescu. București 1885.